

Rahapesu Andmebüroo tagasiside konsultatsioonivaldkonnale ja avalik-õiguslikest ametikandjatest kohustatud isikutele 2022. aasta kohta

Riskikeskkond

Eesti siseriiklikus riskihinnangus (NRA) on usaldushalduse- ja äriühingute teenuse pakkujate ning raamatupidajate rahapesu ja terrorismi rahastamise riskitasemeks hinnatud „keskmine“^{1,2}, audiitorite ning muude õigusteenuste rahapesu ja terrorismi rahastamise riskitasemeks on hinnatud „madal“^{3,4}. 2022. aastal valminud Euroopa Liidu üleses riskihinnangus (*Supra-National Risk Assessment*, SNRA) on hinnatud õigusteenuste osutajate (advokaadid, notarid ja teised sõltumatud juriidilisel kutsealal töötajad) puhul **rahapesu ohu tasemeks „kõrge“ kuni „väga kõrge“ (tase 4)**.⁵ SNRA toob välja, et õiguskaitseasutuste praktika näitab, et õigusteenuste osutajaid ohustab kuritegelike rühmituste poolt rahapesu eesmärgil ärakasutamine: „*Organiseeritud kuritegelikud rühmitused kasutavad sageli oma rahapesuskeemides õigusteenuste osutajaid. Kuritegelikel rühmitustel on lihtsam kasutada eksperte, kui arendada vajalikku õigusosalast pädevust, mis omakorda loob näiliselt õiguspärast muljet*“.

SNRA nimetab riskina, et raamatupidajad ja nõustajad võivad pakkuda teenuseid ning erialateadmisi, et aidata luua läbipaistmatuid omandistruktuure. Sarnased omandistruktuurid võivad olla asutatud mitmes jurisdiktsioonides, k.a. *off-shore* keskustes, st **tegelikke kasusaajaid varjatakse näiteks läbi varidirektorite**.⁶ Lisaks võivad sektoriga seotud eksperdid olla kaasatud rahapesuskeemidesse: a) tagades variisikuid ettevõtete juhtimiseks; b) majutades variettevõtteid.⁷ Ehkki professionaale kaasatakse kuritegevusse pigem vähem, võivad kurjategijad kasutada või vajada raamatupidajate, audiitorite või nõustajate teenuseid, näiteks et:

- luua ja/või hallata usaldusfonde ja ettevõtteid;

¹ Siseriiklik riskihinnang 2020. Professionaalid: äriühingute teenuse pakkujate sektori haavatavus. Rahandusministeerium, 2021, lk 8, 12. [<https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine/riskihinnangud>]

² Siseriiklik riskihinnang 2020. Professionaalid: raamatupidajate sektori haavatavus. Rahandusministeerium, 2021, lk 7, 9 [<https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine/riskihinnangud>]

³ Siseriiklik riskihinnang 2020. Professionaalid: audiitorite sektori haavatavus. Rahandusministeerium, 2021, lk 7, 10. [<https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine/riskihinnangud>]

⁴ Siseriiklik riskihinnang 2020. Professionaalid: muude õigusteenuste osutajate sektori haavatavus. Rahandusministeerium, 2021, lk 9, 13. [<https://www.fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine/riskihinnangud>]

⁵ Siseturgu mõjutavate ja piiriülese tegevusega seotud rahapesu ja terrorismi rahastamise riskide hindamise raport, 2022. Euroopa Komisjon, lk 197.

[<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0344&from=EN>]

⁶ Sama, lk 187. [<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0344&from=EN>]

⁷ Sama, lk 187. [<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022SC0344&from=EN>]

- tuvastada makseraskustes füüsilisi ja juriidilisi isikuid, et neid seejärel ära kasutada;
- võltsida raamatupidamist/eelarveid eesmärgiga petta investoreid, nt pankasid või äripartnereid;
- korraldada ala- või ülehinnatud arvete või impordi-eksporti valedeklaratsioonide esitamist;
- osaleda kohtuvaidlustes;
- väljastada fiktiivseid tagatise ja/või garantiisid;
- kuritarvitada klientide kontosid;
- soetada kinnisvara.

Kõik nimetatud riskid professionaalide kaasamisel kuritegevusse on Eesti kontekstis samuti aktuaalsed. Tulenevalt usaldushalduse- ja äriühingute teenuse pakkujate osutatavate teenuste iseloomust, **võidakse neid ära kasutada kuritegeliku päritolu vara legaliseerimisel ja tegeliku kasusaaja varjamisel**. Usaldushalduse- ja äriühingute teenuse pakkujate sektorile iseloomulike rahapesu ja terrorismi rahastamise riskide tõttu **tuleneb rahvusvahelistest standarditest ning RahaPTS § 70 (1) punktist 2 äriühingute teenuse pakkujatele tegevusloakohustus**. Loata majandustegevus valdkonnas, kus on nõutav tegevusluba on karistusseadustiku (KarS) § 372 kohaselt kvalifitseeritav väärteona. Vastavate tegevusloataotluste menetlemiseks pädev majandushaldusamet on RAB. Info tegevusluba omavate ettevõtete kohta kajastub majandustegevuse registris (MTR).

2022. aastal oli jätkuvalt siseriiklikust kuritegevusest saadud tulu, mida on võimalik pesta, kordades väiksem kui piiriülesest kuritegevusest saadud tulu rahapesemise oht läbi Eesti. Rahapesu Andmebüroole (RAB) laekunud ja analüüsitud info osutab, et **piiriülese rahapesu oht** on Eestis riigisisesele võrreldes märksa kõrgem ning Eesti on jätkuvalt rahapesu mõttes **transiitriik**. Eestis toimub välisriikides saadud **kriminaaltulu kihistamine (layering)**. 2022. aastal RABile saadetud välispäringud puudutavad esmajoones mitte Eesti residentide, vaid sarnaselt 2021. aastaga, on päringutes mainitud isikute enamlevinud seoseks Eestiga siin avatud **kontod**, Eestis asuv **vara** või Eestis asutatud **juriidiline isik**.

Rahapesu ja sanktsioonidest kõrvalehoidmise vaates kätkeb käimasolev Vene-Ukraina sõda Eesti jaoks eeskätt ohtu, et **Vene oligarhid** püüavad kasutada Eesti finantssüsteemi ja juriidilisi isikuid sanktsioonide eest varjumiseks, kasutades traditsioonilisi rahapesuvõtteid nagu peitumine **keerukate juriidiliste struktuuride** taha ning **vara paigutamine sularahasse, kulda või kõrge väärtusega kaupadesse**. Samuti on oht, et **Ukrainast kokku röövitud vara ja raha** üritatakse toimetada Eestisse, **tollis väärdeklareeritakse kaubakoode ja kauba päritolu ning sõjalise ja kahetise kasutusega kaupu toimetatakse ebaseaduslikult Venemaale**. Eesti õiguskaitseasutused on ka hinnanud, et sõja tõttu võib suurened narkootikumide sissevedu Venemaalt ja väheneda Venemaale, suurened illegaalsete relvade sissevedu ELi, küberkuritegude toimepanemine, korruptsioon ning varimajandus, mis mõjutavad ka rahapesuriski.

Terrorismi rahastamise vaatest on Eesti endiselt haavataim edastamise faasis. Terroristlikul eesmärgil vahendite **kasutamise** risk on jätkuvalt madal, kuivõrd terrorismi oht on Eestis madal. Ka terroristlikul eesmärgil vahendite **kogumise** risk on madal. Siiski mängivad üha enam kesksel rolli ühisrahastusplatvormid, mille puhul puudub selge ülevaade nii lõppkasutajast kui ka kogutud vahendite tegelikust kasutusviisist.

RAB uuendas 2022. aastal kahtlaste tehingute tunnuste juhendit, sh terrorismi rahastamisele viitavate teadete esitamise süsteemi, kus eristatakse kahte tüüpi terrorismi rahastamisele viitavaid teateid: TFR-1 ja TFR-2. **TFR-1** eeldab lisaks tehingu osapoolse seotusele riskiriigiga ka riskiindikaatorit, **TFR-2** eeldab konkreetsele terrorismi rahastamise kahtlusele viitavat asjaolu. Juhendis on toodud **terrorismi rahastamise indikaatorid** ehk ohumärgid, mis aitavad kohustatud isikul tuvastada analüüsi käigus tehingu või toiminguga ebaharilikust. See võimaldab anda kohustatud isikul esmase hinnangu, kas tegu võib olla potentsiaalselt terrorismi rahastamisega, ning esitada RABile vastavasisulise teate. **Juhendi lisana avalikustati RABi kodulehel ka kõrgema terrorismi rahastamise riskiga riikide ehk riskiriikide nimekiri.**

Palume terrorismi rahastamise teadetes märkida ära **konkreetne riskile osutav indikaator** (lisaks seotusele riskiriigiga) **või konkreetne kahtlusele osutav indikaator**, lisada tehingu osapooled, tehingu osapoolte sideandmed (telefon, e-posti aadress), tehingu objekt ning tehingu kuupäev. Palume lisaks dokumentide esitamisele tuua välja hinnang, kas hoolsusmeetmete kohaldamise käigus on tõendatud vara päritolu, tuvastatud tegelik kasusaaja ning kliendi või juhuti tehtavas tehingus osaleva isiku omandi- ja kontrollstruktuur.

Ülevaade 2022. aastal saadetud teadetest

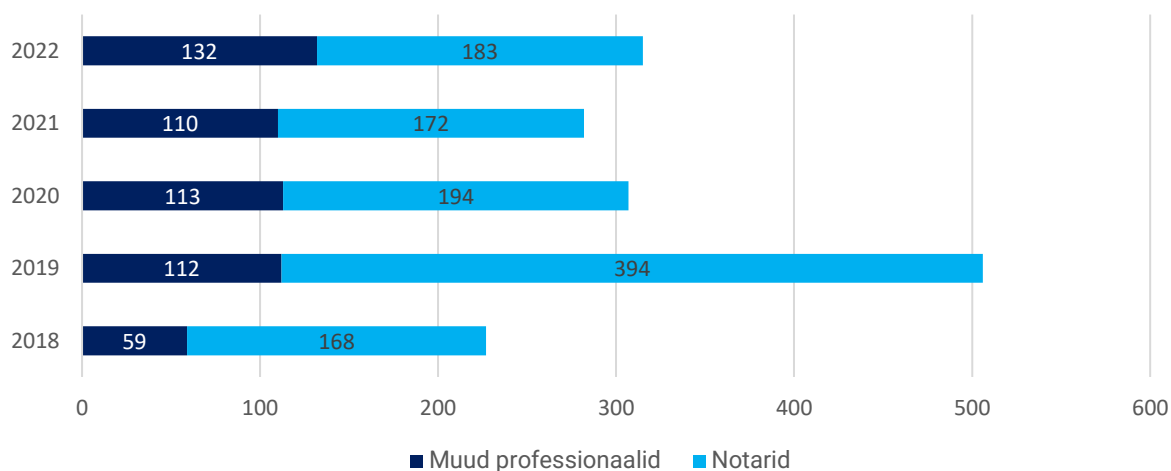
RAB sai 2022. aastal professionaalide sektorilt (usaldusfondi, äriühingute vms teenuse pakkujad, notarid, finants- ja maksunõustajad, audiitorid, raamatupidamisteenuse pakkujad, advokaadid (advokatuuri liikmed), muud juriidilised nõustajad, kohtutäiturid) kokku **315** teadet, mis moodustab ligikaudu 2% kõikidest RABile esitatud teadetest.

Tabel 1. 2022. a RABile saadetud teadete jagunemine teataja gruppide kaupa

Teatajagrupp	Kokku	Kokku (%)	RP	RP (%)	TFR	TFR (%)	ISR	ISR (%)	CTR	CTR (%)
Krediidasutused	7274	51%	6588	57%	25	8%	657	69%	4	0%
Virtuaalvääringu teenuse pakkujad	4331	30%	4054	35%	146	47%	112	12%	19	1%
Finantseerimisasutused	1363	10%	400	3%	124	40%	38	4%	801	58%
Teise riigi asutused ja isikud	58	0%	57	0%		0%	1	0%		0%
Hasartmängukorraldajad	425	3%	103	1%		0%		0%	322	23%
Professionaalid	315	2%	139	1%	15	5%	37	4%	124	9%
Riigiasutused	148	1%	66	1%	1	0%	39	4%	42	3%
Muud eraõiguslikud ettevõtjad	201	1%	84	1%	1	0%	52	5%	64	5%
Ei ole RahaPTS kohustatud subjekt	170	1%	146	1%		0%	17	2%	7	1%
KOKKU	14285	100%	11637	100%	312	100%	953	100%	1383	100%

Selgitus: RP – rahapesuteade (STR, UTR ja UAR), TFR – terrorismi rahastamise teade (TFR-1 ja TFR-2); ISR – rahvusvahelise sanktsiooni kahtluse teade; CTR – sularaha teade.

Sarnaselt varasemate aastatega olid aktiivseimad teatajad notarid, kes saatsid **183** teadet, neist 28 oli märkega „kiire“ (joonis 1).

Joonis 1. Professionaalide esitatud teadete jagunemine, 2018-2023.

Professionaalide teatamisaktiivsus kasvas pisut võrreldes varasema aastaga (teadete kasvu põhjuseks oli peamiselt notarite, advokaatide ning usaldushalduse- ja äriühingute teenuse pakkujate väike teatamisaktiivsuse suurenemine, kokku saatsid need turuosalised 36 teadet rohkem kui 2021. aastal), kuid on **jätakuvalt ebapiisav** (tabel 2; erandiks on notarid, neist saatis teateid 67% ehk **59** notarit). 2022. aasta detsembri seisuga oli Eestis üle 300 usaldushalduse- ja äriühingute teenuse tegevusloaga ettevõtte⁸, **kuid 2022. aastal saatis teateid kõigest 8 turuosalist ehk alla 3% tegevusloaga usaldushalduse- ja äriühingute teenuse tegevusloaga ettevõtetest ning needki teatajad vaid üksikuid teateid (8 teatajat kokku 18 teadet), mis on selgelt ebapiisav.** Eesti advokatuuril oli **31.12.2022 seisuga 1 074 liiget, kuid teateid esitas 10 advokaadibüroo (kokku 19 teadet).** Sarnaselt eelnevatele aastatele esitasid **pankrotihaldurid ja kohtutäiturid murettekitavalt vähe teateid – kõigest kolm.** Audiitorkogu andmetel, mille liikmeteks on kõik Eestis vandeaudiitori kutset omavad vandeaudiitorid, on Eestis 344 spetsialisti ja tegevusloaga omavaid ettevõtteid 137. Teateid esitas 2022. aastal 24 audiitorbüroo, ehk 14% ettevõtetest. Madal teatamisaktiivsus viitab, et **konsultatsioonisektor ei pruugita ära tunda kahtlaseid ja/või ebatavalisi olukordi või jäetakse teadlikult teavitamiskohustus täitmata.**

⁸ Majandustegevuse registri andmed seisuga 09.01.2023 näitavad, et Eestis oli kokku 321 kehtiva äriühinguteenuse pakkuja tegevusloaga ettevõtjat.

Tabel 2. 2022. a RABile saadetud professionaalide teated teatajate põhitegevusala lõikes.

	UTR	UAR	STR	ISR	CTR	TFR	Kokku
Notarid	51	7	29	16	65	15	183
Audiitorid	2	5	7	3	46		63
Raamatupidamisteenuse pakkujad	3	4	4		10		21
Advokaadid (Advokatuuri liikmed)			6	13			19
Usaldusfondi, äriühingute vms teenuse pakkuja	1	7	7	2	1		18
Finants- ja maksunõustajad		1	1	1	2		5
Muud juriidilised nõustajad		1	1	1			3
Pankrotihaldurid			2				2
Kohtutäiturid				1			1
Kokku	57	25	57	37	124	15	315

Suur osa 2022. aastal professionaalidelt laekunud teadetest – 124 ehk 39% – olid sularahateated (**CTR**). Rahapesu puudutavaid kahtlase tehingu teateid (**STR**) esitati 57, ebahariliku tehingu teateid (**UTR**) 57 ja ebatavalise tegevuse teateid (**UAR**) 25. Terrorismi rahastamisele viitavaid teateid laekus professionaalide sektorist vaid notaritelt, kes esitas 15 (**TFR-1**) riskiriigiga seotud teadet. Rahvusvahelise sanktsioonikahtlustega teateid (**ISR**) esitati 37, millest valdav osa on RABile esitatud pärast Venemaa alustatud agressiooni Ukraina vastu.

RABile on saadetud teated väärtuslik infoallikas võimalike kuritegude avastamisel ja tõkestamisel. Professionaalidelt 2022. aastal laekunud teadetest suunati **12** süvaanalüüsi (3,8%). Eesti uurimisasutustele edastatud materjalides kasutati 2022. aastal **26** professionaalide esitatud teate infot. Lisaks kasutab RAB teadetes sisalduvat infot ka taktikalise ja strateegilise analüüsi toodetes. Näiteks 2023. aasta esimeses pooles valmib sularaha uuring, kus peamiseks sisendiks on RABile laekunud summapõhised (**CTR**) ja sularahaindikaatoriga rahapesuteated.

Teadete kvaliteet ja soovitused tulevikuks

Konsultatsioonivaldkonna ja avalik-õiguslike ametikandjate esitatud teadete peamiseks probleemiks on **tehingute kirjelduse üldsõnalisus**, mistõttu ei ole selge teate esitamise põhjus. Samuti viitavad teated **hoolsusmeetmete mittekohaldamisele**, teadete esitamisel esineb **vormivigu** ning märkimata on jäetud, **kas ja millal tehing toimus**.

Teadete vormi ja sisu analüüs näitab, et puudulikele teadetele on omane see, et:

- teataja ei tunne seadusest tulenevat kohustust rakendada hoolsusmeetmeid ning millal on keelatud luua ärisuhet või teha tehingut;
- teataja ei ole kursis RABi juhendiga kahtlaste tehingute tunnuste kohta, mh esitab põhjendamatult teate märkega „kiire“.
- puudub rahapesukahtluse selgitus, mis asjaoludest kahtlus tekkis; ebaselge on, milliseid hoolsusmeetmeid on rakendatud.

Hästi vormistatud ja esitatud teadetele on omane see, et:

- teataja on põhjalikult analüüsinud kliendi tegevust ja kohaldanud hoolsusmeetmeid;
- teate sisus on selgelt ja struktureeritult välja toodud kahtlus ning kahtlust äratavad asjaolud kliendi ja tema majandustegevuse osas;
- teataja on toonud teates välja, kas kahtlus suudeti kõrvaldada ning kas kliendisuhet jätkati või mitte;
- teatele on lisatud kõik asjakohased dokumendid.

Eestis tegutseb mitmeid konsultatsioonivaldkonna ettevõtjaid, kes on spetsialiseerunud Vene Föderatsiooni klientidele. RAB juhhib tähelepanu, et **EL on keelanud teatavate ettevõtluusega seotud teenuste osutamise Venemaa valitsusele ja kõigile Venemaal asutatud juriidilistele isikutele**, näiteks äriühingutele ja muudele üksustele või asutustele. Mh on keelatud otseselt või kaudselt osutada **arvepidamis-, audiitor- (sealhulgas kohustuslikud auditid), raamatupidamis- ja maksunõustamise teenuseid, samuti äri- ja juhtimisnõustamise ning suhtekorraldusteenuseid ning õigusnõustamisteenuseid**.⁹

Notarid

Võrreldes varasemate aastatega on notarite esitatavate teadete kvaliteet paranenud. Siiski on notareid, kelle esitatud teadetes on tehingu kirjeldus liialt üldsõnaline ning ei selgu teate esitamise põhjus. RAB soovib lähtuda tehingu kirjelduses struktureeritud narratiivist, kasutades selleks järgmist raamistikku: **mis, kes, millal, kus, miks, kuidas**.

Silma paistab, et teateid on esitatud ilma **eelnevalt hoolsusmeetmeid kohaldamata**, seda ka märkega „kiire“ teadete puhul (märkega „kiire“ esitati 41% teadetest). Näiteks on olnud välja selgitamata **vara päritolu**.

Esines ka vormivigu. Näiteks on puudu olnud **tehingu osapooled, isikute sideandmed**, vahel ka terrorismi rahastamisele viitav **sisuline ajend**. Samuti on olnud olukordi, kus süsteemi **ei lisata dokumente üldse** või **ei seota dokumente isikutega ära**. Lisaks on teadetele lisatud võõrkeelseid dokumente, **kuid kaasas ei ole (notariaalselt kinnitatud) tõlget**.

Notarite sektorit tuleb aga tunnustada selle eest, et kahtlast **märgates julgeb sektor teateid esitada**. Nt terrorismi rahastamise teateid esitati 2022. aastal **kolmandiku võrra rohkem võrreldes varasema aastaga**.

⁹ ELi sanktsioonid Venemaa vastu, Euroopa Ülemnõukogu.
[<https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/#services>]

Konsultatsioonivaldkond ja avalik-õiguslikud ametikandjad

Konsultatsioonivaldkond ja avalik-õiguslikud ametikandjad (usaldushalduse- ja äriühingute teenuse pakkujad, finants- ja maksunõustajad, audiitorid, raamatupidamisteenuse pakkujad, advokaadid) on võrreldes muude sektoritega **esitanud rohkelt sularahateateid**, mis tuleneb rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses kehtestatud 32 000 euro ja suuremate tehingute teatamise kohustusest. Konsultatsioonivaldkond ja avalik-õiguslikud ametikandjad, muud juriidilised nõustajad ning kohtutäiturid **esitasid väga vähe rahapesuteateid ja ei ole aastate jooksul esitanud ühtegi terrorismi rahastamisele viitavat teadet**. Sektor on esitanud üksikuid rahvusvahelise finants sanktsiooni teateid, mis on olnud seotud Venemaa juriidiliste isikutega. Madal rahapesualaste ja olematu terrorismi rahastamise teadete hulk ning kõrge sularahateadete viitab, et **sektoris ei pruugita ära tunda kahtlaseid ja/või ebatavalisi olukordi**.

Professionaalide esitatud teadete tehingu **kirjeldus on liialt üldsõnaline**, mille tõttu ei selgu teate esitamise põhjus. Sellises olukorras on põhjus tulnud välja pigem teatele kaasa pandud dokumentidest. Sarnaselt notaritele soovib RAB lähtuda tehingu kirjelduses struktureeritud narratiivist, kasutades selleks järgmist raamistikku: **mis, kes, millal, kus, miks, kuidas**.

Olenevalt konsultatsioonivaldkonna ja avalik-õiguslike ametikandjate kitsamast tegutsemisvaldkonnast, eeldab RAB rohkem **sisuliselt analüüsitud kahtlusepõhiseid teateid**. Ootus tuleneb sellest, et näiteks raamatupidajad ja audiitorid omavad ligipääsu ettevõtete finantsandmetele ja oskavad tõlgendada andmeid ning mõistavad andmete sisu.

Usaldushalduse- ja äriühingute teenuse pakkujad

Sektoris on üksikud turuosalised, kes esitavad sisukaid teateid. Kuivõrd usaldushalduse- ja äriühingute teenuse tegevusloaga isikud on esitanud vähe teateid ning terrorismi rahastamisele viitavaid teateid ei ole aastate jooksul esitatud ühtegi, **on see selge ohumärk, viidates madalale teadlikkusele ja hoolsusmeetmete kohaldamata jätmisele**. RABi ootus on, et usaldushalduse- ja äriühingute teenuse tegevusloaga isikute teatamisaktiivsus paraneb.